

Serbo-Croatian američkoga lingvista Thomasa Magnera, autora koji je još nedavno pokazao da kao pripadnik velikoga naroda za naše probleme nema pravoga razumijevanja, a ipak je u svom rječniku uveo jasne oznake: za srpske riječi (S.), za hrvatske (Cr.). Tako ćemo uz riječi *fijoka*, *garantovati*, *grip*, *hor*, *kafana* . . .; *hartija* . . . naći oznaku (S.), a uz *ladica*, *garantirati*, *gripa*, *zbor*, *kavana* . . .; *glazba*, *tisuća* . . . oznaku (Cr.). Poznato mi je da će oznake takve vrste imati veliki SerboCroatian-English Dictionary Mortona Bennsona. (Rječnik će iduće godine izaći iz tiska.) Razumljivo je što se to pojavilo u rječnicima anglo-američkih autora jer je u rječnicima engleskoga jezika sasvim normalno da se posebnim oznakama označuju anglizmi, amerikanizmi, anglo-indijanizmi, australizmi, odnosno da bi nenormalno bilo kad tako ne bi bilo. Znam, već se pripremaju i naši dvojezični rječnici s takvim oznakama pa ako i nije baš ugodno što i u tome stranci prednjače, što nam pokazuju kakvi treba da su nam rječnici kad već obuhvaćaju obje varijante, ipak je važnije da se i na tom području pojmovi raščišćavaju. Korisni plodovi takva postupka razoružat će i onih nekoliko zaostalih sumnjala.

GLAGOLSKE IMENICE NA -NJE

Tomislav Trezner

Ove se imenice tvore od glagola, upravo od trpnog pridjeva i nastavka -je; jedne se tvore od nesvršenih, a druge od svršenih glagola. Evo i primjera: *pisan-je* > *pisanje*, *utvrđen-je* > *utvrđenje* (kula). S obzirom na analogijska vezivanja u jeziku uopće, i ovdje, u vezi s glagolskim imenicama, valja imati na umu da i neki glagoli koji ne tvore trpni pridjev, glagoli stanja, imaju glagolske imenice po ugledu na glagole koji trpni pridjev tvore.

Glagolske imenice od nesvršenih glagola, tvorene gotovo bez ograničenja, znače proces, trajanje kao u primjerima: *čitanje* (čitati), *pisanje* (pisati), *gledanje* (gledati). Ovoj se zakonitosti opiru glagoli petog razreda prve vrste¹ i nerado tvore glagolske imenice, bilo da su svršeni ili nesvršeni glagoli (žeti, kleti, naduti, početi, oteti i dr.).

Kadšto glagolske imenice tvorene od nesvršenih glagola znače i rezultativnost;² *pečénje* (pečeno meso) valja lučiti: od *pečénja*, oboje tvoreno od glagola *pečí*, a *pečénje* je od glagola *pečiti se*³ (oholiti se, gizdati se).

Nas će, u vezi s ovim prilogom, zanimati samo glagolske imenice na -nje tvorene od svršenih glagola.

¹ Leskinova podjela glagola.

² A. Belić, O građenju glagolskih imenica na -nje i -će, *Naš jezik*, I (1933), str. 262-268.

³ *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*, MH, Zagreb, 1960, str. 560.

Glagolske imenice *uzvišenje*, *uzbuđenje*, *iznenadenje* i *suočenje* (od glagolâ uzvisiti, uzbuditi, iznenaditi i suočiti) znače rezultativnost, i to dvovrnsnu rezultativnost – rezultativnost koja ide u dva smjera, i to: a) konkretnu rezultativnost (*uzvišenje*⁴ = brdo) i b) apstraktnu rezultativnost (*uzbuđenje*⁵ = psihičko stanje, uzbuđenost).

Budući da je ograničena tvorba glagolskih imenica od nesvršenih glagola, naime, od svakog svršenog glagola ne tvori se glagolska imenica, onda nas zanima od kojih svršenih glagola možemo tvoriti ove imenice. Drugim riječima kazano, zanimaju nas zakonitosti tvorbe glagolskih imenica od svršenih glagola, problem koji su uočili već A. Belić⁶ i J. Vuković.⁷

A. Belić, u spomenutom članku, pokušava otkriti kriterij tvorbe ovih imenica, pa, kad je zacrtao pravac ispitivanja, ističe da »razlozi stvaranja ili nestvaranja tih obrazovanja ne mogu biti u obliku njihovih ili u odnosu imenice sagrađene od trajnih glagola i svršenih. Ništa nam drugo ne ostaje nego da pridemo proučavanju unutrašnje strane, značenja tih obrazovanja.«⁸

J. Vuković uzeo je za polazište sklop semantičkih odnosa svršenih i nesvršenih glagola, pa je istakao nekoliko zakonitosti tvorbe glagolskih imenica od svršenih glagola. Razmòtrimo ih: »Ali ako svršeni glagol razvija i koje drugo značenje, pored osnovnog, onda se stvara mogućnost za obrazovanje po koje glagolske imenice, nestaje, dakle, potpune ograničenosti za građenje ...

... ako se osnovni glagol izgubio ili je glagolska osnova izmjenila značenje u složenom glagolu ...

Moglo bi se još reći da se uopšte češće prave glagolske imenice na -nje i -će od svršenih glagola kad oni nisu napravljeni od nesvršenih ili ako se prvobitni odnos u značenju jednog i drugog glagola pomerio (ili se prvobitni nesvršeni glagol izgubio).«⁹

Sad obratimo pažnju na jedan nov kriterij tvorbe glagolskih imenica na -nje od svršenih glagola.

Poći ćemo od svršenih glagola koji imaju *neglagolsku osnovu*. Takvi su glagoli postali *izvorno* od imenicâ, pridjevâ i drugih riječi, izuzimajući glagole, npr.:

⁴ »... nije bilo potrebno nikakvo *uzvišenje* pejzaža«, M. Peić, Jesen u Poljskoj, Naprijed, Zagreb, 1969, str. 126.

⁵ »Ta pomisao prostrujila mu životom, da je probljedio i prodrhtao od *uzbuđenja*«, J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, Novo pokoljenje, Zagreb, 1950, str. 100. Glagolske imenice u citatima istaknuo T. T.

⁶ O. c.

⁷ Glagolske imenice na -nje i -će (Pitanja savremenog književnog jezika, Sarajevo, I, 1. 2).

⁸ O. c., str. 264

⁹ O. c., str. 164–165.

ozdraviti – ozdravljenje
oduševiti – oduševljenje
odlikovati – odlikovanje.

Ako, sada, od glagolâ *čitati, pisati, gledati* načinimo svršene, onda ćemo se lako uvjeriti da *pročitati, napisati i pògledati* nemaju uvjeta za tvorbu glagolskih imenica. Zašto?

Pri otkrivanju ove zakonitosti tvorbe glagolskih imenica koristit ćemo se uspoređivanjem:

ozdraviti – ozdravljenje : napisati – ∅
oduševiti – oduševljenje : pročitati – ∅
odlikovati – odlikovanje : pògledati – ∅

Pri uspoređivanju lako se može zamijetiti da jedni svršeni glagoli, s *neglagolskom osnovom*, tvore glagolske imenice, a drugi, također svršeni glagoli, ali s *glagolskom osnovom*, ne tvore. Stoga bi trebalo, pri razrješavanju ove problematike, imati na umu ove dvovrsne svršene glagole, s *neglagolskom i glagolskom osnovom*.

Ovu prvu zakonitost tvorbe glagolskih imenica od svršenih glagola, koja je zapravo temeljna za shvaćanje i idućih, valja tananije raščlaniti da bismo spoznali elemente jezičnog mehanizma tvorbe ovih imenica.

Svršeni glagoli s *neglagolskom osnovom* i svršeni glagoli s *glagolskom izvornom osnovom* nemaju istovjetno polazište s obzirom na njihovu tvorbu. Prvi u samoj osnovi imaju imenske značajke, koje, bez dvojbe, ne bi trebalo smetnuti s uma, a drugi su glagoli već u osnovi obilježeni glagolski, naime, glagolski vid, jedna od najbitnijih glagolskih značajki, dan je u osnovi. *Oduševiti i napisati* svršeni su glagoli; prvi glagol ima glagolski vid prenesen, koji zapravo ne proistječe iz osnove riječi, a glagol *napisati* obilježen je primarnim glagolskim vidom.

Dakle, *oduševiti i napisati* samo su oblikom istovjetni svršeni glagoli, a budući da forma nije, bar u vezi s tvorbom ovih imenica, djelotvorni mehanizam, onda valja imati na umu porijeklo, nastanak svršenih glagola.

Spomenuto tumačenje tvorbe glagolskih imenica na -nje od svršenih glagola s *neglagolskom osnovom uvjerljivo podupiru* i primjeri iz Vjesnika (Zagreb, 12–17. IX 1970). Evo ih:

doškolovanje, isključenje, iznenađenje, imenovanje, naoružanje, ograničenje, oštećenje, osiguranje, objašnjenje, oboljenje, ozdravljenje, opravdanje, obrazloženje, osvježanje, odjeljenje, odobrenje, olakšanje, oživotvorenje, ostvarenje, odlikovanje, oduševljenje, pomanjkanje, povišenje, proglašenje, pogoršanje, povećanje, povjerenje, pojačanje, proširenje, poboljšanje, razoružanje,

smilovanje, suoč enje, upozorenje, uništenje, ujedinjenje, uvjerenje, utanačenje, udruž enje, utvrđenje, usklađenje, uređenje, uključenje, unapređenje, zahlađenje, zblizenje.

Iz navedenih primjera, bez dvojbe, proistječe logičan zaključak: glagolske imenice na *-nje* tvore se od svršenih glagola koji imaju *neglagolsku osnovu, a postali su izvorno, neposredno od neglagola*. U ovu kategoriju ne bi valjalo uvrstiti glagole kao *popláviti* od *pláviti*, jer *popláviti*, premda je glagol s neglagolskom osnovom, tvoren je od trajnog glagola *pláviti*.

Podimo dalje! Tvorba glagolskih imenica ima i druge uvjete. Spomenut ću još dvije mogućnosti, koje su, vjerojatno, analogijske prirode.

P r v a. Svršeni glagoli s *glagolskom osnovom, a bez osnovnoga oponimâ u trajnim glagolima* tvore glagolske imenice na *-nje*. Npr.:

svršeni glagoli:	glagolska imenica:	trajni glagoli:
<i>obećati</i>	<i>obećanje</i>	—
<i>osloboditi</i>	<i>oslobodjenje</i>	— ¹⁰

D r u g a. Svršeni glagoli s *glagolskom osnovom, a semantički se razlikuju od svojih oponima u trajnim glagolima*, također, tvore glagolske imenice na *-nje*. Npr.:

svršeni glagoli:	glagolske imenice:	trajni glagoli:
<i>priznati</i>	<i>priznanje</i>	<i>znati</i>
<i>saznati</i>	<i>saznanje</i>	<i>znati</i>
<i>uzbuditi</i>	<i>uzbuđenje</i>	<i>buditi</i>

Analogija je vrlo česta pojava u jeziku. I ovdje je jedan oblik utjecao na drugi.¹¹ Naime, *oduševiti* s neglagolskom osnovom i bez oponima u trajnom glagolu, s jedne, i *obećati* kao i *priznati* s glagolskim osnovama, a bez odgovarajućih oponima u trajnim glagolima, s druge strane, stvorili su po formi jednu kategoriju svršenih glagola koji su obilježeni zajedničkom ovom značajkom: svršeni glagoli bez oponimâ (bez odgovarajućih oponima) u trajnim glagolima. To njihovo tipično oblično obilježje bilo je zapravo zlatni most za nastajanje glagolskih imenica tipova *obećanje* i *priznanje* prema glagolskoj imenici tipa *oduševljenje*.

¹⁰ Glagoli *obećavati, oslobađati* izvedeni su od osnovnih *obećati, osloboditi* i ne idu u ovu shemu onako kao idući primjeri (*priznati – priznanje – znati*).

¹¹ Analogija, F. de Sosir, Opšta lingvistika, Nolit, Beograd, 1969, str. 193–206.

Analogijski postupak tekao je ovako:

1. **Zakoniti oblik:** *oduševiti – oduševljenje*
(Svršeni glagol s neglagolskom osnovom tvori glagolsku imenicu na -nje.)

2. **Suparnik:** *obećati*
(Svršeni glagol s glagolskom osnovom, a bez oponima u trajnom glagolu ne tvori prvobitno glagolsku imenicu na -nje.) *priznati*

3. **Analogijski oblik:** *obećanje*
(Poslije izjednačivanja suparnika sa zakonitim oblikom dobivena je kategorija svršenih glagola bez oponima u trajnim glagolima što je uvjetovalo nastajanje glagolskih imenica tipova *obećanje* i *priznanje* prema tipu *oduševljenje*.) *priznanje.*

*

Novе imenice – i zakoniti oblici kao *oduševljenje* i analogijski kao *obećanje* i *priznanje* – međusobno se razlikuju po predmetu poimeničavanja; jedne znače npr. psihičko stanje, a druge služe za imenovanje predmeta, stvari; pa ćemo ih stoga podijeliti u dvije skupine, i to:

apstraktne:	konkretne:
<i>uzbuđenje</i>	<i>uzvišenje</i> (brdo)
<i>obećanje</i>	<i>naoružanje</i> (puška, top)
<i>ozdravljenje</i>	<i>utvrđenje</i> (kula).

Pri raščlanjivanju, razvrstavanju glagolskih imenica na apstraktne i konkretne, valjalo bi imati na umu podjelu svršenih glagola na: a) glagole s izvršenim početkom radnje, b) glagole s izvršenim svršetkom radnje i c) trenutne glagole.

S obzirom na podjelu svršenih glagola, apstraktne se imenice, najčešće, tvore od glagola s izvršenim početkom radnje (*uzbuđenje*, *obećanje*, *ozdravljenje*), a u konkretnim imenicama imaju svoje ostvarenje, najčešće, glagoli s izvršenim svršetkom radnje (*uzvišenje*, *naoružanje*, *utvrđenje*).

PITANJA I ODGOVORI

KOJIM SE VREMENOM IZRIČE PREDBUDUĆA RADNJA?

Nastavnik S. J. iz Pakraca poslao nam je ovo pitanje:

Danas sam slušao emisiju iz hrvatskog jezika na Školskom radiju. U toj sam emisiji između ostaloga čuo da je pravilno: »Ako nam bude ostalo«. Iako moja struka nije hrvatski jezik, čini mi se da to nije pravilno. Prema toj tvrdnji bilo bi pravilno: Ako bude zapjevao, ako budu pobijedili itd., a po mom mišljenju treba reći: Ako nam ostane, ako zapjeva, ako pobijede, dok bi upotreba futura egzaktnog bila moguća jedino kod nesvršenih glagola.

Molim Vas da mi, po mogućnosti, odgovorite na to pitanje u jednom od slijedećih brojeva »Jezika«.

Pitanje nije cjelovito jer nisu navedene potpune rečenice, ali kako se mogu jednoznačno dopuniti, može se reći da je bit pitanja u ovome: koji vremenski oblik valja upotrijebiti u zavisnoj rečenici kad se njome izriče radnja koja se događa prije druge buduće radnje?

Pitanje je zanimljivo i s praktičnog i s teoretskog gledišta.

U praksi su česta kolebanja između triju mogućnosti:

Ako će nam ostati, dat ćemo.

Ako nam bude ostalo, dat ćemo.

Ako nam ostane, dat ćemo.

Svi se naši gramatičari slažu da je prvi oblik nepravilan i o tome ovom prilikom nije potrebno raspravljati. Drukčije je već s ostala dva primjera. Tu se gramatičari već razilaze ili bar nisu tako odlučni u ocjeni. Govore o tome u morfologiji i sintaksi. U morfologiji navode većinom primjere od nesvršenih glagola, ali dopuštaju mogućnost da se futur drugi tvori i od svršenih glagola,

iako na ovaj ili onaj način ističu da je od nesvršenih običniji. U sintaksi je prikaz znatno određeniji, ali je raspoređen na više mjesta, u poglavljima o upotrebi prezenta, futura I i futura II pa se čitaocima teže snaći i pronaći jasan sud. Tako Maretić u velikoj gramatici govori u § 582b, 599a, 610b (2. izd.), ali pravilo nije potpuno jasno ni potpuno određeno. Sasvim je određen u svojoj školskoj gramatici kad govoreći o futuru I kaže: »§ 315 a) U pogodbenim rečenicama s veznikom ako ne uzima se futur, već mjesto njega prezent od trenutnih glagola (vidi u § 295 b), na pr. ako *dođete* k meni, vidjet ćete; – ako *nađem* gdje onu knjigu, poklonit ću je tebi. Rđavo bi bilo reći: *ako ćete doći* . . . , *ako ću naći* . . . Od trajnih glagola uz pogodbeno *ako* uzima se eksaktni futur, na pr. *ako budete* marljivo učili, ne će vam teško biti. Ne bi dobro bilo: *ako ćete učiti* . . .« (7. izd., str. 213).

Tu doduše izrijekom ne spominje da se radnja zavisne događa prije radnje glavne, ali to je jasno samo po sebi, pogotovu kad se zna da u idućem paragrafu govori kad uz *ako* može doći futur I i kad se zna da tada nije posrijedi pravi futur. Slično je i u Florschützovoj, Brabec-Hraste-Živkovićevoj i drugim školskim gramatikama. Koliko dakle u gramatikama i nalazimo kolebanja, ono je zbog odnosa gramatike prema jezičnoj građi i dijelu u kojem je prikazana. U pretežno opisnoj gramatici i u morfologiji više se konstatira stanje, a u sintaksi školskih gramatika pravila su određenija. Tako i odgovor na spomenuto pitanje s pozivom na naše gramatike može biti dovoljno obrazložen i sasvim određen. Jer opis pokazuje da je izricanje predbudućih radnji od svršenih glagola u našem jeziku sasvim normalno i obično futurskim prezentom, mnogo običnije nego futuruom drugim i da se futur drugi normalno upotrebljava od nesvršenih glagola, a samo izuzetno od svršenih. Ako se pri tome uzme u obzir i ekanomija u jeziku, a ona bi se kao općenito pravilo za navedeno pi-

¹ Po nadnevku na dopisnici današ znači 13. listopada 1970.